
Tijdens de eerste jaren van de Japanse bezetting van Nederlands-Indië ontstond er onder jongeren in de interneringskampen een eigen taal: een mengeling van Nederlands met uitdrukkingen uit het Maleis en de straattaal van Jakarta. Een van de laatste mensen die zich deze bijzondere variant nog herinneren, is Frans Schreuder. “Het was een luchtige taal, maar ook een beetje macho.”

Marc van Oostendorp

Interneringskamp Tjideng in het toenmalige Batavia (Nederlands-Indië), 1945.

“Ook uit Indië?”

Een vergeten kamptaal uit de Japanse bezetting

Wanneer de Haagse pianoleraar Frans Schreuder (1930) de afgelopen decennia aan het vrouwenkamp dacht waarin hij als kind gezeten heeft, pakte hij vaak een papiertje. “Ik heb altijd aantekeningen gemaakt van de gekke woorden en zinnen die we in het kamp Tjideng gebruikten.” Hij is misschien een van de laatste mensen die zich herinneren dat er in de beginjaren van de Tweede Wereldoorlog in de kampen in Indonesië een heel eigen taal gesproken werd. “Ik heb deze week nog vijf mensen gebeld die in andere kampen gezeten hebben. Die wisten er niets meer van. Misschien komt het doordat ik een taalfreak ben. Ik hoor nóg hoe de mensen spraken.”

Tjideng was een van de grootste Japanse interneringskampen in Indonesië. Schreuder kwam er terecht doordat hij als jongetje de eerste tijd bij zijn moeder mocht blijven. Toen hij in 1943 dertien werd, moest hij naar een mannenkamp. Daar was geen sprake meer van kamptaal. “Die mannen waren alleen nog maar bezig met overleven.”

■ OPTIMISTISCH

Zijn herinneringen aan het vrouwenkamp zijn daarentegen bijna warm. Toen de Japanners begin maart 1942 Nederlands-Indië – het huidige Indonesië – binnenvielen, werden alle Nederlandse mannen onmiddellijk geïnterneerd. Vrouwen en kinderen waren in eerste instantie nog min of meer vrij, al moesten ze zich wel vestigen in aparte, ‘beschermde’ wijken: getto’s die in de loop van de oorlog zouden uitgroeien tot kampen.

“Zeker voor ons kinderen was het kampleven in het begin avontuurlijk en stoer”, vertelt Schreuder. “Onze moeders, die altijd bedienden hadden gehad, bleken ineens hard te kunnen werken. De sfeer was vooral optimistisch, ook wel door een racistisch idee dat er leefde. Het was niet denkbaar dat wij blanken lang door een Aziatisch volk overheerst zouden worden.”

Uit die relatief onbekommerde sfeer kwam de nieuwe kamptaal voort: een taal die overwegend door jongeren werd gebruikt, die veel krachttermen

kende, en waarin bijvoorbeeld allerlei invloeden uit het Maleis – de voorloper van het tegenwoordige Indonesisch – voorkwamen. Een taal die volgens Schreuder “vooral luchtig” was, maar ook “een beetje macho”. “De omgangsvormen waren in Indië toch al ruwer dan in Holland.”

■ BE-WÈ-SEN

Voor Schreuder was het allemaal nieuw. “Voor de oorlog woonden we in een Europese enclave in Batavia, het huidige Jakarta. Contacten met de lokale bevolking waren er nauwelijks. Mijn ouders waren in de jaren twintig uit Holland gekomen en we behoorden dus tot de eerste generatie. We spraken heel beschaafd Nederlands – misschien wel deftiger dan in het moederland.” Toch waren bepaalde woorden anders: “We zeiden nooit ‘matras’ maar ‘bultzak’ en nooit ‘medicijn’ maar ‘obat’. Als je wél die Hollandse woorden gebruikte, was je óf net uit het moederland overgekomen, óf je was een aansteller. Nog steeds

kan ik soms makkelijker op het Indische woord *bajem* komen dan op het Nederlandse *spinazie*.”

De meeste Nederlandse ouders hamerden erop dat hun kinderen geen Indisch accent mochten overnemen. “Ze waren misschien bang dat hun kind ineens met een niet-Nederlandse jongen of meisje thuis zou komen.” Maar Schreuders ouders lachten vooral als hun kinderen tijdens een ruzie met een zwaar accent ineens riepen: “Heb ik dat gedaan? Be-wè-sen!” (oftewel: ‘bewijzen!’). Een enkele keer werd er zelfs voor de grap Maleis gesproken: “Mijn vader was bijzonder taalgevoelig. Hij noemde juffrouw Vanger van de lagere school vanaf het eerste begin ‘si-Tan-kap’; *tan-kap* betekent ‘vangen’.”

■ OP SCHOOL PLAATSEN

In het kamp vielen de oude maatschappelijke scheidslijnen weg. “We kwamen in contact met mensen uit heel andere milieus, die veel meer verindischt waren en die veel meer kennis hadden van de straattaal van Jakarta (het petjok) en van andere talen. Wij jongeren vonden dat stoer en we pikten dat op. We gebruikten nieuwe krachttermen. *Dalderidal* bijvoorbeeld, met zo’n echt Indische harde *d*. Of *smeu-de-pipeu*.” (Zie voor meer voorbeelden en toelichting ook het kader op deze bladzijde.)

De vreemde woorden werden aangepast aan het Nederlands. “De kampomheining heette een ‘gedek’. Daaruit

“We gebruikten nieuwe krachttermen. Dalderidal bijvoorbeeld, met zo’n echt Indische harde d. Of smeu-de-pipeu.”

maakten we een werkwoord *gedekken*; dat sloeg op het smokkelen door die omheining heen. Wij gaven dan bijvoorbeeld een hemd aan een inlander – ik gebruik nu een woord uit die tijd – aan de andere kant, en kregen daar een kip voor terug.”

Uit het Japans werden geen woorden overgenomen (“We zagen die Japanners eigenlijk niet”), maar wel uit het Engels. “Een vriend noemden we ‘pel’ of ook ‘pe’, van het Engelse *pal*. Als we te weinig geld hadden, zeiden we ‘Ik zit short.’ We dronken geen sinaasappelsap, maar ‘orange crush’. En maggi noemden wij ‘meggi’. Ik heb weleens gehoord dat dat Australische invloed zou zijn geweest. Australië was toch het dichtstbijzijnde andere werelddeel. Vooral Indische mensen gebruikten dat soort woorden graag, die wilden zo westers mogelijk lijken. Veel mensen spraken ook Nederlands op een statige manier. In plaats van ‘m’n huis’ zei men ‘mijn huis’. Of ze zeiden: ‘Ik wil mijn dochter op die school pláátsen.’”

Wat bedoelt Schreuder trouwens als hij het heeft over “Indische mensen”? “Als men het tegenwoordig over Indische mensen heeft, word ik daar ook toe gerekend, omdat ik daarvandaan kom. Maar wij beschouwden ons inder tijd als echte Hollanders. *Indische mensen* was een nette manier om de oorspronkelijke bevolking te benoemen – beter dan scheldwoorden als *blauwen*.”

■ NIET IN DE PUT

De kamptaal was illegaal, omdat het gebruik van het Nederlands door de Japanners verboden was. “Officieel was Maleis de voertaal. Natuurlijk spraken we toch wel Nederlands met elkaar. Bovendien waren de mensen vindingrijk. In het begin, toen mijn vader al was opgepakt maar wij nog min of meer vrij waren, mochten we hem weleens een pakje brengen. Daar mochten we dan ook een briefje bij doen, maar dat moest in het Maleis. Dan schreef iemand “Saja tidak doedoek di dalam soemoer.” Dat betekent letterlijk ‘Ik zit niet in de put’, maar iemand die geen Nederlands verstaat, en de uitdrukking *in de put zitten* dus niet kent, dacht: nou ja, die Hollanders zijn gek.”

“We konden ook niet anders dan Nederlands spreken met elkaar, want ons Maleis was erg slecht. De meeste Nederlanders spraken alleen wat Pasar-Maleis, de taal van de markt. Dat vind ik achteraf arrogant van zo’n koloniaal systeem, dat we maar net genoeg Maleis uitbraakten om ons tegenover een bediende verstaanbaar te maken. In de dorpen spraken sommige Nederlanders ▶

Tjideng-slang

Als herinnering aan de oorlog en het vrouwenkamp Tjideng publiceerden Ingeborg Tückermann en Gwendolyn de Ruyter de Wildt, beiden voormalige bewoonsters van het kamp, een bundel gedichtjes waarin kamptaalwoorden gebruikt worden, zoals:

Dalderidal, o, wat hèb ik ‘n sch...t
Want ik hèb hõndse keet, met
si-Aleid
Ik zeg: ‘Ajò, baggi mij ‘n vods’
Zegt zij: ‘Dõnder op jij, smeu-de-
pipeu, knòts!’
Ik natuurlijk, pe! Wah ik geef haar ‘n
hjis
En si-Aleidje springt op met gekrijs
Verkoopt mij ‘n dreun-doèrr, precies
in mijn smoell
Semèrr, behóórljik potig zeg, boekan
maïn betoel!

Woordverklaring door Frans Schreuder:

dalderidal krachtterm
wat heb ik ‘n sch[ij]t ‘wat baal ik’
keet hebben ‘ruzie hebben’
si voorvoegsel bij eigennamen (van bekenden)
ajo aanmoediging
baggi mij ‘n vods ‘geef mij een (sigaretten)peuk’
smeu-de-pipeu uitroep waarvan de afzonderlijke woorden geen echte betekenis hebben
pe ‘vriend’ (van het Engelse *pal*, dat ook gebruikt werd)
doèrr versterking van het voorafgaande; in dit geval dus: ‘een fikse dreun’
semèrr uitroep
boekan maïn betoel (Maleis) ‘werkelijk geen kinderspel’

Frans Schreuder: een van de laatsten die zich de kamptaal in Tjideng nog herinneren.

Aanbiedingen voor lezers

wel veel beter Maleis, bijvoorbeeld omdat ze in bedrijven werkten, waardoor ze veel met de lokale bevolking in contact kwamen. Maar in de grote stad leefden de Nederlanders toch veel meer in een besloten kring.”

■ STIEFJE

“Het waren weliswaar vooral de jongeren in het kamp die de nieuwe taal maakten, maar je zat daar zó op een kluitje dat de moeders die uitdrukkingen overnamen. Als we ergens mee zaten, zeiden wij: ‘Ik heb schijt.’ Mijn moeder, die een vlotte vrouw was, hoorde ik dat op een bepaald moment óók gebruiken, al maakte ze het wel iets netter. Ze zei: ‘Ik heb sch.’”

“Het was een gevoelstaal, een taal waarmee we onze onderlinge verbondenheid tot uitdrukking brachten. Die gevoelens komen nog wel terug als ik eraan terugdenk. Nadat we teruggekomen waren in Nederland, zijn we meteen weer opgegaan in de Nederlandse samenleving. Ik zei in het begin wel een keer ‘stiefje’ in plaats van ‘stufje’, maar dat leerde ik meteen af. Die taal zijn we een beetje kwijtgeraakt. Aan de andere kant: als mijn zus vroeger met mij aan de telefoon zat, zeiden haar kleine kindertjes: ‘Heb je oom Frans aan de lijn? Je praat zo Indisch.’ Mijn moeder stond zich een keer te ergeren voor een verkeerslicht naast een andere dame, en zei in zichzelf: ‘Ajo!’ ‘Ook uit Indië?’, vroeg die vrouw.” ■

De Maleise voorbeelden in dit artikel zijn gespeld op de manier zoals die onder het Nederlands bestuur gebruikelijk waren, niet volgens de huidige Indonesische spelling.

Het kamp Tjideng

Tjideng, oorspronkelijk een armere wijk van Batavia (tegenwoordig Jakarta), was het grootste vrouwenkamp van de Japanse bezetter in Nederlands-Indië. In de beginjaren woonden er ongeveer tweeduizend Nederlandse vrouwen en kinderen. Aan het eind van de oorlog was dat aantal gegroeid tot meer dan tienduizend, terwijl de Japanners de oppervlakte van de wijk verkleind hadden. Tijdens de oorlog verslechterden de leefomstandigheden dan ook steeds meer. In het bijzonder in 1944-1945, onder de Japanse kolonel Kenichi Sonei, heerste er een waar schrikbewind. Sonei werd onmiddellijk na de oorlog geëxecuteerd.

Twoe nieuwe delen in de ‘Geregeld’-serie

Grammatica geregeld

In *Grammatica geregeld* worden zo'n 140 grammaticale termen glashelder uitgelegd door de Taaladviesdienst van Onze Taal. Alle gebruikelijke benamingen komen aan bod: van basisbegrippen als ‘zelfstandig naamwoord’ en ‘lijdend voorwerp’ tot termen als ‘rangtelwoord’ en ‘bepaling van gesteldheid’. Elk begrip wordt geïllustreerd met duidelijke voorbeelden. Een compact maar compleet overzicht van alle woordsoorten en zinsdelen, plus bruikbare adviezen over praktijkkwesities. Zeer geschikt voor docenten, studenten en iedereen die zijn grammaticale kennis wil opfrissen.

Tekstvorm geregeld

Tekstvorm geregeld, geschreven door de Taaladviesdienst van Onze Taal, biedt tips en richtlijnen voor het uiterlijk van teksten in het algemeen en tien tekstgenres in het bijzonder. E-mails, brieven, cv's, uitnodigingen, persberichten, wetenschappelijke artikelen, webteksten – dit boek laat zien waaraan je moet denken, en in welke vorm en indeling een tekst het best werkt. Bevat ook een overzicht van de moderne tituluutregels.

- *Grammatica geregeld* (gelijmd, 124 blz.) kost € 11,95 incl. porto. België: € 13,25. Bestelcode: gram.
- *Tekstvorm geregeld* (gelijmd, 140 blz.) kost € 11,95 incl. porto. België: € 13,25. Bestelcode: tekst.

Combi-aanbod

- *Grammatica geregeld* en *Tekstvorm geregeld* zijn samen te koop voor € 22,50 incl. porto. België: € 26,50. Bestelcode: tekst+gram.
- De eerder verschenen delen *Spelling geregeld* en *Leestekens geregeld* (zie www.onzetaal.nl/boeken/taalgeregeld.php) zijn ook samen te koop voor € 22,50. België: € 26,50. Bestelcode: spel+lees.
- De vier boeken samen (*Grammatica geregeld*, *Tekstvorm geregeld*, *Spelling geregeld* en *Leestekens geregeld*) kosten € 43,-. België: € 49,-. Bestelcode: geregeld.

Van Kooten en De Bie

In 2007 zijn Wim de Bie en Kees van Kooten benoemd tot erelid van het Genootschap Onze Taal. Ter gelegenheid daarvan verscheen toen het boekje *En wel hierom ...* Het bevat een door Ewoud Sanders samengesteld lexicon van de vele woorden en uitdrukkingen waarmee Van Kooten en De Bie het Nederlands hebben verrijkt, plus het juryrapport en twee artikelen, van Henk van Gelder en Kees Fens.

Voor € 4,95 thuisbezorgd

En wel hierom ... Kees van Kooten en Wim de Bie en hun invloed op het Nederlands (gelijmd, 96 blz.). Prijs: € 4,95. België: € 5,95. Bestelcode: Koot&Bie.

Frans idioom

Wie de eerste beginselen van het Frans onder de knie heeft, krijgt vervolgens al snel te maken met allerlei typisch Franse zeggwijzen. In het idioomwoordenboek *Franse uitdrukkingen, spreekwoorden, vergelijkingen, afkortingen en letterwoorden* zijn 1500 gangbare uitdrukkingen en 250 veelgebruikte spreekwoorden verzameld. Het boek geeft de betekenis ervan, verduidelijkt het gebruik met een voorbeeldzin en geeft etymologische informatie. Als extra verklaart het ook nog 100 vergelijkingen, 100 verkortingen en 130 letterwoorden. Bovendien zijn er voor alle onderdelen oefeningen toegevoegd. Het boek is in Nederland alleen bij Onze Taal verkrijgbaar.

Thuisbezorgd voor € 30,-

Franse uitdrukkingen, spreekwoorden, vergelijkingen, afkortingen en letterwoorden van Siegfried Theissen en Yohanne Laurent is een uitgave van CIPL in Luik (gelijmd, 234 blz.). Prijs: € 30,-. België: € 36,-. Bestelcode: Theissen.